

6. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
7. Сисоева С. О. Педагогічні технології професійної підготовки фахівців : навчальний тренінг : навч.– метод. посіб. / С. О. Сисоева, Л. І. Бондарева. – К. : Ун-т “Україна”, 2007. – 185 с.
8. Холодная М. А. Психология интеллекта : парадоксы исследования. / М. А. Холодная. [2 изд., перераб. и доп.] – СПб : Питер, 2002. – 272 с.
9. Яківчук Г. В. Діагностика вихованості майбутнього вчителя музики у процесі вивчення українського музичного фольклору / Г. В. Яківчук // Таврійський вісник освіти. – Херсон. – 2009. – Ч. 2. – С. 133–141.
10. Яківчук Г. В. Методика виховання творчої особистості майбутнього вчителя музики в процесі вивчення українського музичного фольклору / Г. В. Яківчук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. / Ін-т проблем виховання. – К., 2008. – Вип. 12. – С. 357–366.
11. Яківчук Г. В. Педагогічні умови виховання творчої особистості майбутнього вчителя музики у процесі вивчення українського музичного фольклору / Г. В. Яківчук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. 10, Т. 2. – С. 491–499.

Анотація

Г.В.Яківчук

Результативность воспитания творческой личности будущего учителя музыки в процессе изучения украинского музыкального фольклора

В статье рассматривается актуальная педагогическая проблема – отслеживание результативности процесса воспитания творческой личности будущего учителя музыки в процессе изучения украинского музыкального фольклора. На основе разработанной системы критериев и показателей воспитанности творческой личности, автор раскрывает процесс исследования творческой личности в контрольном эксперименте, делает выводы о динамике воспитанности будущих учителей музыки в контрольных и экспериментальных группах и представляет общие выводы диссертации.

Ключевые слова: творческая личность будущего учителя музыки, критерии и показатели воспитанности будущего учителя музыки, контрольный эксперимент, результативность процесса воспитания будущего учителя музыки.

Summary

G.V.Yakivchuk

The Effectiveness of Educating of Creative Personality of the Future Music Teacher in the Process of Studying Ukrainian Musical Folklore

The actual pedagogical problem – investigating the effectiveness of the process of educating of creative personality of the future music teacher in the process of study Ukrainian musical folklore is revealed in the article. On the basis of the developed system of criteria and indicators of civility of the creative personality, the author reveals the process of investigation of the creative personality in the control experiment, makes conclusions about the dynamics of civility of the future teachers of music in the control and experimental groups, and gives general conclusions of the dissertation.

Key words: creative personality of the future teacher of music, criteria and indicators of civility of the future teacher of music, control experiment, effectiveness of the process of education of the future teacher of music.

Дата надходження статті:

„15” жовтня 2009 р.

УДК 378.1+377.8(477) „1920/1930” (045)

І.П.ЯЩУК,

кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Особливості формування системи вищої педагогічної освіти в Україні (20- 30-і рр. ХХ століття)

У статті проаналізовано розвиток навчально-виховного процесу вищих навчальних педагогічних закладів України в період 20-30-х рр. ХХ століття, особливості та закономірності українізації педагогічних навчальних закладів, становлення вітчизняної системи професійної освіти.

Ключові слова: вища педагогічна школа, учительські кадри, інститути народної освіти, виховання, підготовка кваліфікованого спеціаліста.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Вища педагогічна школа України пройшла у своєму становленні та розвитку ті самі етапи, що й вища школа в цілому, хоча й мала певні специфічні особливості, пов'язані в першу чергу з об'єктивними закономірностями соціально-політичного, економічного і культурного розвитку країни, якісними та кількісними змінами у суспільстві, соціальними вимогами, характером культурних перетворень тощо.

Проте окремі періоди її історії в жодному разі не можна назвати прямим відображенням соціально-політичних, суспільних, культурних процесів, з якими завжди найтіснішим чином пов'язані як система

народної освіти в цілому, так і її підсистема – вища педагогічна освіта. В той же час не варто недооцінювати вплив цих процесів на формування різних компонентів педагогічної освіти: змісту, мети, форм, типів навчальних закладів та їх взаємодії.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Питання історії становлення педагогічної освіти, організації виховного процесу у висвітлювалися у 70-80-і ХХ ст. роки в окремих посібниках та статтях. Фактологічний матеріал містять праці В.Струбицького і О.Бондаря, Л.Кондрашової. Виховання особистості у ВНЗ розглядають у своїх дослідженнях науковці І.Бех, І.Зязюн, Н.Ничкало та ін.

В історико-педагогічній науці існує багато підходів щодо визначення хронологічних меж генези вищої педагогічної освіти в Україні саме в цей період.

Відомий український дослідник історії педагогіки С. Сірополко для кращого розуміння історії народної освіти пропонує процес її становлення розглядати у тісному взаємозв'язку із періодами панування тієї чи іншої влади на Україні, що хронологічно, на його думку, збігаються у часі. Він виділяє чотири основних періоди:

- перший період – час влади Тимчасового російського уряду від 8 березня 1917 року до видання 10 червня 1917 р. І Універсалу Української Центральної Ради;
- другий період – від І Універсалу Української Центральної Ради до 30 квітня 1918 р., коли німці розігнали Українську Центральну Раду та утворили Гетьманат;
- третій період – особливості освітньої політики Гетьманату;
- четвертий період – час влади Директорії відновленої Української Народної Республіки [Сірополко Степан. Історія освіти в Україні. – К. : Наукова думка, 2001. – 912 с. – С.468-479]. На відміну від Я.Ряшко, С.Сірополко вважав цей період (1917-1919 рр.) надзвичайно важливим і продуктивним для розвитку української освіти.

Сучасний український дослідник Н.Д.Дем'яненко, здійснивши ретроспективний аналіз становлення та розвитку загальнопедагогічної підготовки вчителя у вищих закладах педагогічної освіти України, охоплює у своїй періодизації весь період 20-на початку 30-х рр. ХХ ст. і виокремлює три етапи цього складного і неоднозначного періоду:

1920 – 1924 рр. – початок будівництва радянської вищої педагогічної школи та активних пошуків змісту й організації загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя;

1924 – 1929 рр. – створення і вдосконалення педагогічними вузами навчальних планів і програм з предметів педагогічного циклу, що характеризуються різноманітністю змісту і підходів до організації і проведення загальнопедагогічної підготовки вчителя;

1929 – 1933 рр. – розроблення єдиних навчальних планів і програм з метою уніфікації змісту загальнопедагогічної підготовки та досягнення єдності педагогічної теорії і практики.

Формулювання цілей статті... Відповідно визначеної проблеми, для ґрунтовнішого розуміння історичного розвитку традиційних та інноваційних підходів виховання у вищих навчальних педагогічних закладах, метою статті є детальний аналіз сутності та особливостей організації виховного процесу в період 20-30-х років ХХ століття.

Виклад основного матеріалу... У процесі становлення системи вищої педагогічної освіти в Україні, що відбувся у 20-на початку 30-х років ХХ ст. можна умовно виокремити такі етапи:

1917-1919 рр. – початок розбудови національної системи підготовки педагогічних кадрів у період суспільних революційних зрушень;

1920-1928 рр. – становлення радянської вищої педагогічної школи;

1929-1933 – перехід до нового змісту, форм та методів виховання педагога у вищих педагогічних навчальних закладах.

Розглянемо ці етапи більш ґрунтовно.

Як відомо, у 1917-1920 рр. в Україні змінилось кілька урядів, що презентували її державність: Українська Центральна Рада, уряд гетьмана П.Скоропадського, Директорія, радянський уряд. Кожна влада мала свої, часто діаметрально протилежні погляди на освітянську політику, що було причиною гальмівних процесів у створенні умов для побудови нової школи та підготовки учительських кадрів. Якщо для радянської влади в розвитку системи освіти головними напрямками були створення нової школи як знаряддя комуністичної перебудови суспільства, то доба Центральної ради та Директорії була часом зростання національної школи і національних народних і демократичних тенденцій в розвитку освіти в цілому.

На думку Я.Ряшко, з 1917 по 1920 рр. на Україні відбувалася часта зміна влади, тому процес формування педагогічних кадрів відбувався з перервами і цілком залежав від військово-політичної обстановки. Характерною ознакою того часу, на думку Я.Ряшко, була перевага руйнівних процесів у системі освіти, відмова від традицій попередньої школи, катастрофічний стан матеріального забезпечення усіх навчальних закладів. Будучи на той час заступником народного комісара з освіти, він засвідчував: пайок не міг забезпечити існування професора та його родини; тому кожний дбав

переважно про добування засобів до існування. Ходив продавати на базар речі: одіж, взуття, книжки тощо, щоб як-небудь протриматися. А в помешканні не було ні опалення, ні освітлення. Працювати доводилося при свічному недогарку або каганці. Одіж та взуття зносилися дощенту, тому з зовнішнього вигляду багатьох наукових робітників можна було прийняти за старців. Деякі наукові робітники наслідком виснаження та старших літ вимирали [7].

З такою характеристикою стану освітянських кадрів важко не погодитись, проте освіта продовжувала розвиватись. Це був час, найвиразнішою ознакою якого було намагання української громадськості у найкоротший термін провести українізацію освіти – від нижчих шкіл до вищих. Тимчасовий уряд фактично залишив поза увагою цей процес, перекинувши усі проблеми утворення та фінансування українських шкіл на плечі українського народу. І лише в серпні 1917 року ним було затверджено законопроект міністра освіти Тимчасового уряду про відкриття двох українських державних гімназій та заснування при Київському університеті кафедр української мови, літератури, історії і права.

Курс на українізацію та відкриття нових українських вищих навчальних закладів було проголошено ще на другому Всеукраїнському учительському з'їзді 1917 року. У резолюціях з'їзду зазначалось:

1. Школа повинна бути національною не тільки за мовою викладання, але й за змістом (необхідність українізації змісту програм).

2. Школа має бути єдиною з правом громадян на безплатну нижчу, середню й вищу освіту із обов'язковим забезпеченням підручниками;

3. Школа є світською, викладання релігії може вводитись за бажанням батьків;

Народна початкова школа має бути загальноосвітньою і з семирічним терміном навчання і двома концентрами: молодшим чотирирічним і старшим трирічним [8] (до середніх шкіл відносили гімназії з чотирирічним курсом навчання, технічні школи, сільськогосподарські та учительські семінарії, програми яких розраховувались на продовження навчання після закінчення семирічної загальноосвітньої школи).

Силами української громадськості до осені 1917 року було відкрито 53 українських школи і три українські гімназії у Києві. Українізація уже існуючих російських шкіл унеможлиблювалась саботажем з боку директорів і вчителів, здебільшого росіян, ворожо налаштованих проти української школи і культури. У царині педагогічної освіти було проведено реорганізацію учительських семінарій та інститутів на основі закону Тимчасового уряду від 14 червня 1917 року, згідно з яким учительські семінарії ставали середніми школами з 4-річним курсом, а інститути – школами вище середніх (туди приймалися особи з закінченою середньою освітою) з 3-річним курсом [7].

Якщо до 1917 року на Україні було 8 учительських інститутів, 33 учительські семінарії, 7 церковно-педагогічних шкіл, 34 педагогічних курсів і 2 окружних педагогічних курсів, то у цей час згідно з рішеннями II з'їзду було відкрито Український народний університет у складі трьох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного та правничого і педагогічні курси у Києві, класичний університет з богословським факультетом у Кам'янці, історико-філологічний факультет у Полтаві, Фребелівський університет у Києві.

З листопада 1917 р. у Києві починає розгортати діяльність педагогічна академія, науковою метою діяльності якої була теоретична розробка методів виховання, а також навчання педагогічної майстерності майбутніх учителів. Обов'язковий курс навчання був розрахований на два роки. Протягом третього року бажачі продовжити навчання займалися науково-експериментальною роботою. Перший рік навчання був відведений для теоретичного вивчення загальних предметів. У Проекті Української Педагогічної академії серед обов'язкових дисциплін загальнопедагогічної підготовки називались: Історія педагогіки, Основи теорії виховання, Основи дидактики, Організація і управління системою виховання, Педагогічна патологія, Фізіологія у зв'язку з анатомією, Організм дитини і його розвиток, Загальна психологія, Експериментальна психологія з технікою психологічних дослідів, Логіка, Етика, Естетика, Шкільна гігієна, Техніка ручної праці і малювання, Декламація, Основи дошкільного виховання, Позашкільне виховання [12].

Протягом другого року навчання проводились практичні заняття за спеціальними предметами у школах при Академії або ж спеціально визначених для цього школах міста. Надалі проведення таких занять планувалося здійснювати завдяки спеціально створеній мережі допоміжних навчальних закладів: вищої початкової школи, 4-х старших класів гімназії, лабораторії експериментальної педагогіки і психології. Крім того, передбачалося створення бібліотеки, педагогічного музею. На Академію покладалась організація педагогічних конференцій та видання українських підручників [7].

У 1918 році було відкрито один учительський інститут, 11 учительських семінарій, запроваджувалась система короткочасних курсів. Проте, на думку Я.Ряшпо, і навчальні програми, і зміст навчання у цих закладах, як і їх викладацький склад, свідчили про відсутність якісних змін у системі підготовки учительських кадрів, та й сама система, як цілісне явище, на той час ще не була сформована [7]. І це зрозуміло, бо за умов нестачі продовольства і громадянської війни будь-яка системність існувати просто не могла.

До досягнень того періоду можна віднести й важливий крок Директорії у справі становлення системи української освіти – ініціювання розробки передовими педагогами та ученими правил українського правопису (17 січня 1919 року міністр освіти І.Огієнко затвердив їх для шкільного ужитку на всій Україні). У січні 1919 року було видано закон про державну українську мову в Українській Народній Республіці та збільшення державної допомоги на утримання учителів початкових шкіл. Значна увага приділялась Директорією питанням підготовки учительських кадрів: було ухвалено організувати з 1 січня 1919 року один учительський інститут, а з осені 1919 року – ще 8 інститутів і 20 учительських семінарій. Крім того, було ухвалено законопроект двосеместрових педагогічних курсів [8].

Загалом, на січень 1919р. в Україні підготовка вчительських кадрів здійснювалась 22 вищими навчальними закладами освіти:

Таблиця 1

Вищі заклади освіти, які здійснювали підготовку вчителів середньої школи

Київ	
Університет св. Володимира	Державний
Університет Український	Державний
Фребелівський інститут	Приватний, без прав
Університет Польський	Без прав
Університет Європейський Культурної Ліги	
Вищі жіночі курси	З правом державних
Історико-філологічні курси Товариства професорів, засновані А.Жекуліною	З правом державних
Педагогічний інститут	Державний
Педагогічна академія	
Педагогічні курси при окрузі	Приватні, правні
Педагогічні курси А.Жекуліної	Приватні, правні
Харків	
Університет	Державний
Вищі жіночі курси	З правами державних
Одеса	
Університет	Державний
Вищі жіночі курси	З правами державних
Педагогічні курси при окрузі	Приватні, правні
Катеринослав	
Університет	З правами державного
Педагогічний інститут	Приватний, без прав
Вищі жіночі курси	З правами державних
Кам'янець-на-Поділлі	
Університет Український	Державний
Ніжин	
Історико-філологічні жіночі курси	Приватні, з правами
Історико-філологічний інститут кн. Безбородька	Державний
Полтава	
Історико-філологічний факультет	Приватний, правний

Таким чином, можемо констатувати, що підготовка національних педагогічних кадрів у цей складний історичний період не була позбавлена уваги з боку урядів України, що доволі часто змінювали один одного. Проте очевидно, що багатьом прогресивним законопроектам так і не судилося бути втіленими у життя.

З остаточним встановленням радянської влади в Україні у 1920 рр. першочерговим завданням Народного комісаріату освіти (НКО) стала відмова від принципів старої школи, перебудова педагогічної освіти на принципах трудового виховання учнів, яке здійснювалось під гаслом політехнізації школи, уніфікація системи початкової та середньої освіти. Радянська влада проголошувала важливість професійної освіти, зокрема і педагогічної: Шлях до політехнізму йшов через систему єдиної профосвіти. Професійна освіта повинна була стати за основний стрижень, щоб довкола нього розгорталась освіта [7]. Визначальними напрямками у роботі НКО та його органів на місцях – губернських та повітових (окружних) відділів наросвіти були:

1) шляхом короткотермінових курсів, спираючись на пролетарські елементи, підготувати нові кадри педагогів головним чином для інституцій соціального виховання (дитячих будинків, дитячих колоній тощо);

2) утворити таку систему педагогічної освіти, що за нею, цілком відповідаючи ухваленій схемі освіти, можна було б забезпечити досить кваліфікованими кадрами усі типи і ступені шкіл і курсів соцвиху, профосу й політосвіти [7].

Очевидно, що модернізація системи початкової та середньої освіти на початку 20-х рр. минулого століття вимагала вжиття невідкладних заходів щодо вирішення проблеми забезпечення навчальних закладів кваліфікованими фахівцями, брак яких відчувався в усіх без винятку губерніях України. Наприклад, у 1921 р. в Юзівському повіті з 335 вчителів вищу освіту мали тільки 9, в школах Луганського повіту з вищою та незакінченою вищою освітою працювало тільки 46 учителів [9].

До перших практичних кроків на шляху створення вищої педагогічної школи варто віднести розроблення спеціальної інструкції про реорганізацію навчального процесу в учительських семінаріях та інститутах. Основними положеннями її були: ознайомлення майбутніх вчителів з історією революційного руху, історією побудови соціалізму; введення ручної праці, образотворчого курсу, українознавства – ґрунтовне вивчення української мови і літератури, природи і населення, минулого і сучасного, економічного й етнографічного побуту, народного мистецтва; ознайомлення з найбільш практичними методами дослідження здібностей учнів; розвиток у майбутніх учителів звички і любові до продуктивної праці і ознайомлення їх не лише в теорії, а й на практиці з методами створення самоврядування в школі [7].

Задоволення нагальних потреб підготовки висококваліфікованих кадрів для радянської школи було покладено на Інститути Народної освіти (ІНО), інтенсивне створення яких починається з 1921 році. Їх цільове призначення визначалось як об'єднання наукової підготовки з педагогічною. Університети у Києві, Харкові, Одесі, Кам'янець-Подільському, педагогічні інститути у Катеринославі, Глухові, Вінниці, Миколаєві, Чернігові, Житомирі, Херсоні, історико-філологічний інститут у Ніжині, Вищі жіночі курси у Києві, Одесі, Харкові було реорганізовано в Інститути Народної Освіти, учительські семінарії – у Вищі педагогічні курси [7].

Спочатку передбачалось створення Інститутів народної освіти у складі трьох факультетів – соціального виховання, професійної освіти та політичної освіти. Проте більшість створених ІНО складалася з одного або двох факультетів, і лише Харківський інститут мав усі три факультети. Ці вищі навчальні заклади повинні були готувати учителів не лише для загальноосвітньої школи, а й для професійних шкіл, працівників бібліотек, дитячих позашкільних установ. Створені у відповідності з вимогами до будівництва нової системи освіти факультети соцвиху та профосу готували відповідно педагогів-організаторів та керівників освітніх закладів. В інститутах професійної освіти, які склались із сільськогосподарського, індустріального та соціально-економічного факультетів, готували педагогів, керівників профшкіл, шкіл ФЗН, технікумів. Його випускники оволодівали основами знань як педагоги, так і ставали фахівцями в одній із галузей народного господарства [8].

Створювані в Україні інститути не були однорідними як за типами, так і за структурою. Свідченням того, є, наприклад, такі факти. До складу Херсонського ІНО входило три відділення (шкільне, позашкільне і дошкільне) з викладанням російською та українською мовами, а також єврейської культури і літератури [9].

У 1920 - 1921 роках було ліквідовано ряд гімназій, які перейменовувались у так звані педагогічні школи, проте до підготовки учительських кадрів вони не мали жодного відношення і були з часом ліквідовані. Як тимчасові заклади перехідного періоду були створені вищі трирічні педагогічні курси на базі існуючих раніше учительських семінарій. Їх завданням була термінова підготовка рядових працівників соцвиху (формально вони прирівнювались до технікумів). Вважалося, що хоча трирічні курси і не входили до структури ІНО, все ж вони могли бути місцем відбору кращих і найбільш талановитих сил для ІНО [8]. Протягом 1921-1922 навчального року в Україні існували як педшколи, так і педкурси.

Аналіз першого навчального плану для 3-річних педагогічних курсів 1921 року, який складався з трьох основних циклів: а) соціального виховання, б) соціально-економічного (педагогічного), в) загальноосвітнього (загальнонаукового), свідчить про те, що він цілком відповідав тим вимогам, які ставилися у той час перед працівниками соціального виховання: 1) бути підготовленими до професійної практичної діяльності; 2) мати сталий комуністичний світогляд; 3) спиратись у своїй діяльності на наукові методи й володіти елементами сільськогосподарського та індустріального виробництва. В основу навчального плану покладено продуктивну працю, вивчення дитячих установ і дитячих колективів.

Внаслідок обговорення навчального плану педкурсів на I та II Всеукраїнських педконференціях, а також ґрунтовного вивчення методичним комітетом Головнопрофосу було ухвалено таку постанову про 3-річні педкурси:

Вищі педагогічні курси, підлягаючи в своєму існуванні характерній для всієї профосвіти динаміці, все ж протягом низки найближчих років набувають настільки сталої форми, що постійне підкреслення їхньої тимчасовості губить своє актуальне значення; 2) цільова установка спецкурсів визначається, як підготовка масового робітника в установах соціального виховання з орієнтовкою їх праці на раннє та середнє дитинство; 3) дотримуючись загального правила комплектування Вузів, вищі педкурси базуються на профшколі; але, зважаючи на одностороннє свідчення всіх представників педкурсів про те, що кількість осіб, які вступають з профшкіл на педкурси, налічується одиницями, а актуальним завданням найближчого часу є забезпечити педкурси потрібними кадрами, то визначається за потрібне фіксувати таке твердження: аж до фактичного забезпечення від Головпрофосу профшкільними кадрами, припустимо з дозволу губ. і Головпрофосу організувати при педкурсах підготовчі курси, які утримуються на ті ж кошти, що й основні курси; 5) визнати за недоцільне підкреслювання загальноосвітнього й допоміжного до ІНО характеру педкурсів; конче потрібно будувати навчальний план з метою найбільше забезпечити суто педагогічну підготовку [10].

У жовтні 1924 року на III Всеукраїнській педконференції було розглянуто кілька нових проектів навчальних планів, які виробили окремі шкільні установи. Внаслідок обговорення було визнано за правильний попередній навчальний план і таким чином лінія, яка була взята на створення педкурсів, одержала широку підтримку. Серед недоліків попереднього навчального плану педкурсів, які варто врахувати і виправити, було названо: 1) багатопредметність у педагогічному циклі; 2) необхідність перерозподілу педагогічних дисциплін так, щоб кожен рік орієнтуватися на цільову установку даного року навчання; 3) розшифрування так званого соціально-економічного мінімуму; 4) чітка постановка питання про фізкультуру, мистецтво й трудовознавство; 5) дитрух, що проходить через усю роботу педкурсів, поставити практично [10].

Станом на 1924/1925 навчальний рік в Україні працювало 12 інститутів та 60 педагогічних технікумів, які навчали 15 тисяч студентів [10] і щорічно випускали близько 3,5 тисяч фахівців. Особливим здобутком цього періоду наркомос вважав помітне зростання серед студентів кількості робітників і селян, а також комсомольців та членів партії. Починаючи з 1925/26 навчального року, усі педагогічні технікуми (до цього часу 30 з них фінансувалися з місцевих бюджетів) були переведені на центральний держбюджет, що покращило їх матеріальне становище. Збільшилась і кількість стипендій студентам із 5 750 у 1925/26 рр. до шести тисяч у 1926/27 навчальному році [10].

У 1927/1928 навчальному році загальна картина мережі та організаційної структури вищої педагогічної школи України мала такий вигляд: учительські кадри готували дванадцять факультетів соцвиху, чотири факультети профосвіти, 60 педтехнікумів, три педагогічні факультети при інститутах мистецтв, педагогічні відділення при Харківському технологічному інституті, Київському інституті народного господарства і при сільськогосподарському інституті, однорічні курси фізкультури та факультет політосвіти.

Щодо підготовки викладачів для вищої педагогічної школи, то, як правило, така підготовка проводилася науково-дослідними кафедрами, організованими при ВНЗ або ж самостійно. У Положенні про науково-дослідні кафедри зазначалося: Завданням науково-дослідних кафедр, що їх організовує НКО УСРР, є розробляти під керівництвом видатних учених досліджувачів наукові проблеми, а також підготувати й втягнути до наукової та педагогічної діяльності осіб, що виявили щире прагнення до наукової праці, а також і потрібні для цього знання і таланти [11]. Особлива увага приділялася підготовці молодшої категорії наукових робітників – аспірантам, які вивчивши у 2-3-річний термін певну програму мусять стати у лави самостійних наукових діячів і викладачів вищої школи, а завданням кафедри є виявлення їх педагогічних здібностей.

З метою поповнення учительських кадрів пролетарським елементом комплектування Інститутів народної освіти значною мірою мало забезпечуватися за рахунок прийому випускників робітничих факультетів. Педагог того часу М. Зотін з цього приводу писав: „Багато є випадків, коли робфахівець зовсім не хоче вчитися у педвузі, та його примушують силою партійної дисципліни. Але примусове навчання не може дати гарних наслідків. До лав студентів ІНО зараховувались лише ті вступники, які після першого триместру були визнані здібними до педагогічної діяльності, щоб таким чином позбавити ІНО від ролі курсів контрабандної підготовки до різних Вузів” [9]. Таких заходів було вжито тому, що на початку 20-х років попит на педагогічну освіту був найменшим. Шалений наплив при вступі до вищих навчальних закладів спостерігався у індустріально-технічних та медичних інститутах. Значно менше абітурієнтів виявляло бажання навчатися у сільськогосподарському та ветеринарному інститутах, і найменше – в Інститутах народної освіти. Значне зростання кількості слухачів трирічних педагогічних курсів у цей період пояснювалося не прагненням оволодіти учительським фахом, а простим бажанням підучитися, щоб роки через два вступити або до Медичного, або ж до Технологічного Інститутів [2].

Змінити існуючий стан речей при прийомі до педагогічних навчальних закладів Наркомат освіти України вважав за можливе шляхом розробки нових правил прийому. З цією метою у навчальних закладах було проведено опитування на предмет досконалості програм екзаменів, раціональності

методів перевірки ступеню підготовки вступників, відповідність норм прийому за соціальним станом місцевим умовам тощо, результати якого було враховано при остаточному доопрацюванні правил прийому. У 1922 році було прийняте тимчасове положення про Вищі навчальні заклади України, яким визначалося, що щорічна кількість студентів, прийнятих в Інститути, встановлюється у відповідності до загального господарського плану Республіки. Ця кількість встановлюється після попереднього узгодження з державними органами, які регулюють відповідну галузь господарства [2]. Освітні ВНЗ не були виключенням із загального правила. Згідно з положенням, перевага при вступі до того чи іншого інституту або технікуму надавалась абітурієнтам із найближчих до них губерній [7]. Наприклад, до Харківського інституту народної освіти направлялися абітурієнти із Харківської, Катеринославської, Донецької, Київської, Чернігівської, Полтавської губерній та РСФРР [7].

При розробці навчальних програм педагогічні навчальні заклади (у 20-ті роки минулого століття ІНО мали певну свободу у виборі навчальних дисциплін, що допускало деяку варіативність навчальних планів) враховували той факт, де саме працюватимуть їх випускники. При підготовці педагогічних кадрів для села акцент робився на агрономічний, селянський ухил. Під час літнього практичного триместру студенти, готуючись до майбутньої діяльності, мали пропагувати ідеї соціального виховання, організовувати дитячі осередки, ясла тощо, влаштовувати читання-розмови, екскурсії, провадити роботу у справі лікнепу, боротись за новий культурний побут, за поліпшення санітарних умов – тобто бути осередком соціально-культурного життя. Коли ж педтехнікуми або факультети соціального виховання готували кадри для робітничих районів, де рівень культури і організованості був дещо вищим, студентів налаштовували на необхідність мати більший запас теоретичних знань, кращі навички та організаторські здібності.

Проте історичні джерела досліджуваного періоду свідчать і про той факт, що проходження педагогічної практики студентами педагогічних технікумів і інститутів часто мало на меті покриття дефіциту учителів на місцях. У цей період педагогічна практика встановлювалася навіть для першокурсників, які ще не вивчали курс методики викладання шкільних дисциплін, що крім шкоди мало що могло дати для школи, де вони стажувалися [3].

У 1921 році було розроблено і затверджено перший навчальний план факультету соціального виховання. В пояснювальній записці до цього першого офіційного навчального плану факультету соціального виховання, розробленого на основі навчальних планів низки Інститутів народної освіти, підкреслювалось: Завдання підготовки педагогів...полягає в тому, щоб ... дати їм достатню загальнотеоретичну і спеціальну педагогічну підготовку [3]. Півтора року, згідно плану, відводилося на вивчення загальнотеоретичних дисциплін, решта часу – на проходження теорії та практики соціального виховання. Загальнопедагогічна підготовка на першому році навчання складалась з трьох курсів: вступу до педагогіки, азбуки праці та фізичного розвитку, семінару із соціального виховання. У відсотковому співвідношенні загально педагогічна підготовка складала 17% від загальної кількості тижневих годин (36 год.). На другому році навчання вона вже становила 72% (26 годин та тиждень). І на третьому курсі майже всі 100% навчального часу (36 год.) на тиждень були присвячені вивченню дисциплін педагогічного циклу. Серед них Організація радянської системи освіти і установ соцвиху, Статистика народної освіти, Охорона дитинства, Дитячий будинок – комуна, Методика соцвиху тощо. Як бачимо, для загальнопедагогічної підготовки учителя у досліджуваній період була характерною багатопредметність і відведення їй визначальної ролі для підготовки кваліфікованого спеціаліста.

Чільне місце у навчальних планах і програмах цього періоду займає педологія, розробляється і вводиться курс Новітньої теорії педагогіки, починається практичне ознайомлення студентів з формами соцвиху, вивчення дитинства, його організації. Важливе місце у навчальних планах було відведено історії педагогіки, яка надавала можливість використовувати прогресивні ідеї минулого у професійній діяльності, вчила мислити педагогічними категоріями, розкривати та аналізувати процеси і явища в галузі навчання та виховання.

Найбільш складні завдання ставилися перед факультетами профосу, які готували спеціалістів для профшкіл (сільськогосподарських, індустріальних і соціально-економічних) та в школах робітничої молоді. Це була принципово нова категорія освітян: працюючи на виробництві, учитель повинен був не лише добре знати сам виробничий процес, а й побудувати методіку навчання на основі цього виробництва. Зрозуміло, що для цього йому необхідно було опанувати значний багаж теоретичних і практичних знань, умінь та навичок.

Особливої ваги у досліджуваній період набуває проблема українізації педагогічних навчальних закладів. Нарком освіти України визначив для вузу термін цілковитої українізації; зокрема для педінститутів – 1926/1927 навчальний рік. Педагогічні технікуми мали самостійно скласти конкретний календарний план українізації із зазначенням точного терміну українізації окремих навчальних дисциплін [1]. Часто невиконання планів цього процесу та недотримання визначених термінів ховалося за фальшивими звітами або ж звільненням викладачів, які не спроможні були у стислі терміни перейти на українську мову викладання. Не стояли осторонь виконання планів українізації і студенти

педагогічних навчальних закладів. Так, на загальних зборах студентів Київського вищого ІНО ім.М.Драгоманова відзначалося, що в інституті відбувався занадто повільний перехід щодо природних вимог сучасного життя – викладання лекцій мовою того народу, потреби якого ВІНО має задовольнити [12].

Свідченням позитивного поступу процесу націоналізації української педагогічної вищої школи було зростання кількості вищих педагогічних навчальних закладів, в яких викладання велося українською мовою. Так, у 1923 році ІНО з українською мовою викладання було 30,8%, а вищих трирічних курсів – 33,3%, а в 1926 році їх кількість збільшилася відповідно до 41,7%, та 72,9% [9].

У цей період також гостро стояло питання про підготовку викладачів для шкіл національних меншин. У 1924 році при Одеському ІНО було відкрито єврейське відділення. На той час це було єдине відділення не лише в Одесі, а й на Україні. Метою його створення було підготувати кваліфікованих працівників для єврейських шкіл, здатних працювати в єврейській школі на рідній мові. Навчальний план відділення був розрахований на три роки у відповідності з навчальним планом факультету соціуму. Прийом було розраховано на 75 чоловік і відбувався він за такою розверсткою: для Одеської губернії та повіту 41 місце, Подільської губернії – 10 місць, Полтавської, Єкатеринославської, Чернігівської, Київської і Волинської – по 5 місць. Незважаючи на те, що відділення було відкрито серед навчального року, було прийнято 70 студентів. Усі вони були відряджені місцевими відділами народівіти і мали певний педагогічний стаж роботи у дитячих навчальних закладах [8].

У 1926 році підготовка вчителів для єврейських шкіл здійснювали педагогічні технікуми у Києві, Харкові, Вінниці, Житомирі, а також сектор і робітфак Одеського ІНО, для – німецьких – відділ при Одеському ІНО та на робітфаці, в Педтехнікумах Хортиці та Пришибі; для польських – у Київському педтехнікумі; болгарських – у Преславльському педтехнікумі. З 1923/24 навчального року у Києві було відкрито вищі польські педагогічні курси, на яких навчалися у цей період 63 студенти, переважно робітники і селяни. Наступного року кількість слухачів збільшилася вдвічі, проте вони не змогли задовольнити потреби в учительських кадрах для польських шкіл. Вирішення цієї проблеми покладалося на додатково створені центральні курси .

Висновки... Таким чином, процес становлення та будівництва вищої педагогічної школи в Україні відбувався у надзвичайно складних політичних та економічних умовах: наростання класової боротьби, економічна і господарська розруха стояли на перешкоді будівництва нової української національної освітньої системи і зокрема вищої педагогічної школи. Проте за розмахом освітньої роботи, злетом педагогічної думки, масштабністю організаційних перетворень, значимістю теоретичних напрацювань та їх практичного втілення в освітянській сфері кінець першого – початок другого десятиріччя ХХ століття стали насправді визначальними як за багатством змісту, так і за значимістю для подальших зрушень у царині вищої педагогічної освіти в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Блонский П. П. Мои воспоминания / П. П. Блонский. – М. : Педагогика, 1971. – С.103.
2. Дувальчук М. До запитання про профіль педагога педвищу / М. Дувальчук // Комуністична освіта. – 1931. – Ч. 4. – С.89.
3. Зотін М. Педагогічна освіта на Україні / М. Зотін. – Харків : ДВУ, 1926. – С.4.
4. Петров А. А. Личный пример учителя / А. А. Петров. – М., 1933. – 112 с.
5. Полоцький О. Працювати по-новому, по-новому керувати / О. Полоцький // Комуністична освіта. – 1931. – С.3.
6. Рубинштейн М. М. Проблема учителя / М. М. Рубинштейн. – М., 1927. – С.82.
7. Скрипник М. Завдання робітництва у загальному навчанні / М. Скрипник // Комуністична освіта. – 1931. – Ч. 1. – С.9.
8. Скрипник М. Педагогіка мусить стати зрядом соціалістичної перебудови / М. Скрипник // Комуністична освіта. – Ч.2–3. – 1931. – С.18.
9. Скрипник М. Реконструкція країни і перебудова школи / М. Скрипник. – Харків : Радянська школа, 1932. – 88 с.
10. Спирин Л. Ф. Професиограмма общепедагогическая / Л. Ф. Спирин. – М. : Российское педагогическое агенство, 1997. – 34 с.
11. Фармаковский В. Методика школьной дисциплины / В. Фармаковский. – Одесса, 1913. – [изд. 4]. – С.64.
12. Хропко П. П. Київський державний педагогічний інститут ім. О.М.Горького (1920 – 1990) / Хропко П. П., Лозовицький О. Г. – К., 1991. – С.18.

Аннотація

И.П.Яцук

Особенности формирования системы высшего педагогического образования в Украине (20-30-е годы XX века)

В статье проанализировано развитие учебно-воспитательного процесса высших учебных педагогических заведений Украины в период 20-30-х лет XX века, особенности и закономерности украинизации педагогических учебных заведений, становления отечественной системы профессионального образования.

Ключевые слова: *высшая педагогическая школа, учительские кадры, институты народного образования, воспитание, подготовка квалифицированного специалиста.*

Summary

I.P.Yashchuk

Peculiarities of Formation of Higher Pedagogical Education in Ukraine (1920-1930s)

Development of educational-upbringing process of higher educational pedagogical institutions of Ukraine during 1920-1930s, peculiarities and regularities of ukrainization of pedagogical educational institutions, formation of home system of vocational education have been analyzed in the article.

Key words: *higher pedagogical school, teachers staff, institutes of public education, upbringing, training of qualified specialist.*

Дата надходження статті:

„4” грудня 2009 р.